

ÖZEL SAYI: 38

ISSN 1301-210X

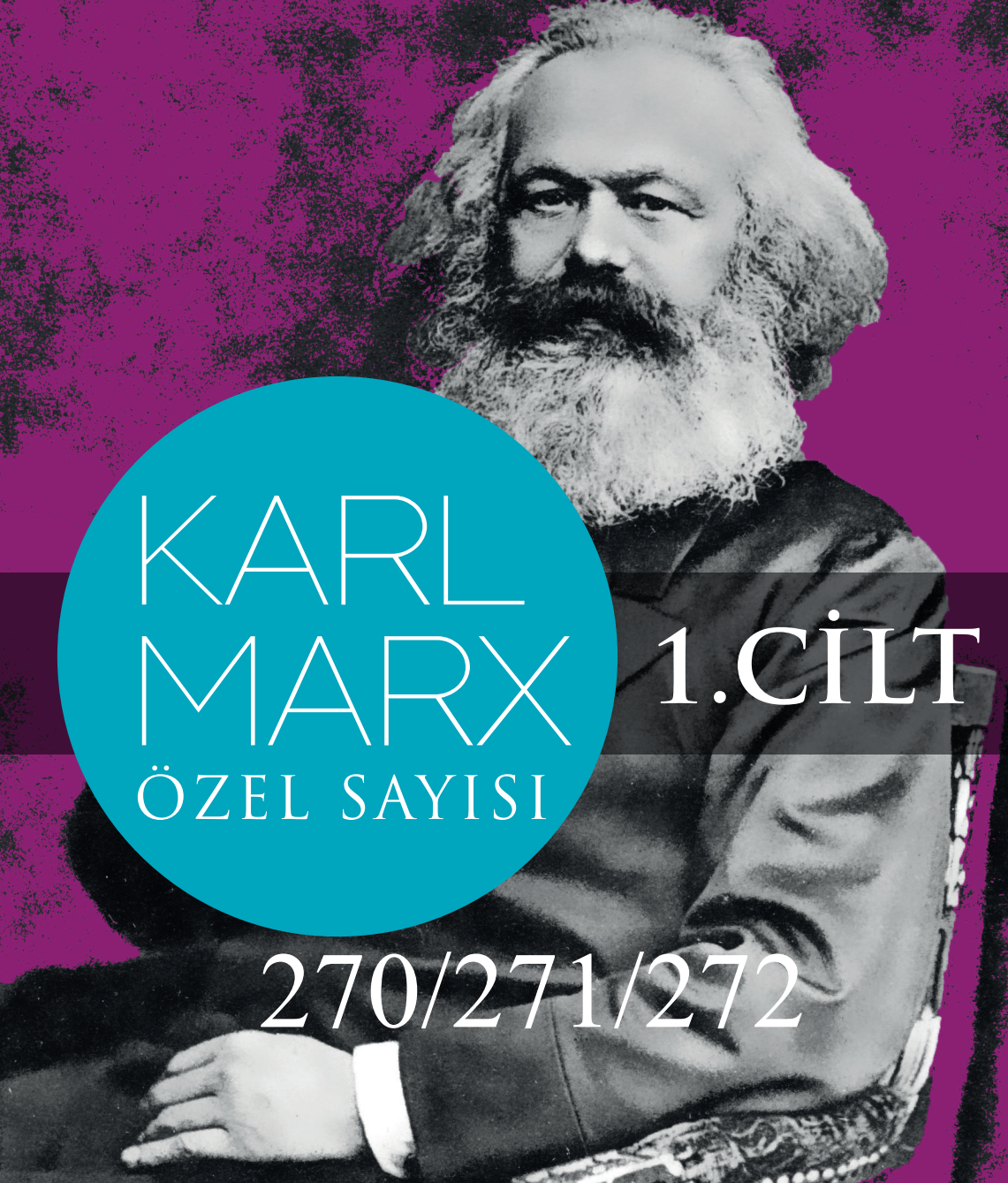
HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:23 SAYI:270/271/272 HAZİRAN/TEMMUZ/AĞUSTOS 2019

KARL
MARX
ÖZEL SAYISI

1.CİLT

270/271/272

ÖĞRENDİKÇE BUYUR DÜNYAN

**İYİ BİR
EĞİTİM
SÖZÜ**

istanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

444 97 98 | www.izu.edu.tr |

HECE

ISSN 1301- 1 X

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ YIL:23 SAYI:270/271/272 HAZİRAN/TEMMUZ/AĞUSTOS 2019

ÖZEL SAYI: 38

KARL MARX ÖZEL SAYISI

CİLT 1

HECE ÖZEL SAYILARI

- 1- Türk Öykücülüğü / 2- Türk Şiiri / 3- Ahmet Hamdi Tanpınar / 4- Türk Romanı /
5- Diriliş ve Sezai Karakoç / 6- Eleştiri / 7- Edebiyat ve Nuri Pakdil /
8- Hayat/EdebiyatSiyaset / 9- Büyük Doğu ve Necip Fazıl Kısakürek /
- 10- Çocuk Edebiyatı / 11- Hareket ve Nurettin Topçu / 12- Mektup /13- Nâzım Hikmet /
14- Cahit Zarifoğlu / 15- Mehmed Âkif Ersoy /16- Modernizmden Postmodernizme /
17- Yahya Kemal Beyatlı / 18- Şehirlerin Dili / 19- Cemil Meriç / 20- Yerlilik /
21- Rasim Özdenören / 22- Gezi / 23- Kemal Tahir / 24- Medeniyet /
- 25- Muhammed İkbâl / 26- İslâm Medeniyeti / 27- Orhan Kemal / 28- Batı Medeniyeti /
29- Peyami Safa / 30- Günlük / 31-Aliya İzzetbegoviç / 32- Dijital/Sayısal Kültür /
33- Ahmet Haşım / 34- Afrika / 35- Sabahattin Ali/ 36- Türk Edebiyatında Polemikler
37- Hikâyenin Türkçe Sesi Ömer Seyfettin

HECE

AYLIK EDEBİYAT DERGİSİ
ISSN 1301-210X
(Her ayın birinde yayımlanır)

YIL: 23 SAYI: 270/271/272 - CİLT 1
Haziran/Temmuz/Ağustos 2019

Yayın Türü: Yerel Süreli

Hece Yayıncılık Ltd.Şti. Adına
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü: Ömer Faruk Ergezen

Genel Yayın Yönetmeni
Rasim Özdenören

Yayın Kurulu
Âtîf Bedir, Cafer Haydar, Faruk Uysal, Hayriye Ünal, İbrahim Demirci

Özel Sayı (1. Kısım) Editörleri:
Ramazan Yelken, Ömer Çaha, Ferhat Kentel, Olkan Senemoğlu

Özel Sayı Edebiyat (2. Kısım) Editörleri:
Mehmet Can Doğan, Hayriye Ünal

Özel Sayı Danışmanları:
Ahmet İnam, Kurtuluş Kayalı, Barış Parkan, Mustafa Orçan

Bu özel sayı hakemlidir. Sunulan yazılar hakemlik sürecinden geçirilmiştir.

Yönetim Yeri
Konur Sk. No: 39/1 Kızılay/Ankara

İletişim
Tel: (312) 419 69 13 Fax: (312) 419 69 14
P.K. 79 Yenışehir/Ankara
İnternet Adresi: www.hece.com.tr
e-mail: hece@hece.com.tr

twitter.com/hecedergi

facebook.com/hecedergisi

Teknik Hazırlık: Hece (Cemile Gül)

Kapak: www.sarakusta.com.tr

Baskı: www.dumat.com.tr

2019 Yılı Abone Bedeli:
Yıllık: 220 ₺.
Kurumlar İçin: 580 ₺.
Hece+Heceöykü: 320 ₺.
(2019 Yılı Dergi Aboneliğine 2019 Özel Sayıları dâhildir)
Yurt Dışı: 150 Euro

Posta Çeki: 149582
Hece Basın Yayın Ltd. Şti.

Gelen yazılar yayımlansa da yayımlanmasa da geri verilmez.
İlkelerimize uymayan ilanlar alınmaz.

Baskı Tarihi: 31.05.2019

İÇİNDEKİLER

Rasim Özdenören/Diyalektik Üzerine Mülahazalar	7
BİRİNCİ KISIM: KARL MARX	
Ramazan Yelken/Sunuş	17
I. BÖLÜM: BİYOGRAFİ, ANI	
Robert C. Trucker/Marx ve Engels'in Yaşamları	25
Alaattin Diker/Mosel Nehri Derin Akar - Karl Marx'ın Doğduğu Kente Bir Seyahat	32
Alaattin Diker/ Marx ve Kadınlar	44
II. BÖLÜM: TEORİ VE ELEŞTİRİ	
Charles Barbour/Çoklu Kopuşlar Üzerine: Res Publica'da Marx	49
Gregor A. James/Friedrich Engels ve Karl Marx - Din Olarak Tarih	72
Bradley J. MacDonald/Marx, Foucault, Genealogy	96
Alaattin Diker/Marx ve Heidegger Yabancılaşma Kavramı Bağlamında Bir Mukayese	122
Pierre Macherey/Maddeciliğinden Kurtarılmış Marx veya Derrida'nın Tini	138
Barış Parkan/Marx-Hegel İlişkisi Bağlamında Diyalektik ve Teleoloji	146
Mustafa Ertürk/Toplumsal/Ekonomik Bir Gösteri/Gösteren Olarak Marx'ın Vampir Metaforu	162
Özkan Öztürk/Marx ve Eleştirinin Radikal Felsefesi	174
Ümit İzmen/Liberal Demokrasinin ve Piyasa Ekonomisinin Krizi ve Marx'ın Ekonomi-Politigi	183
Sevda Mutlu/Sefaletin Felsefesi mi Yoksa Felsefenin Sefaleti mi? Proudhon-Marx Ekseninde	203
III. BÖLÜM: YÖNTEM	
İrfan Çevik/Marksizmin Üçlük Atışları	221
Doğan Göçmen/Karl Marx, Das Kapital, Yöntem Sorunu ve Rasyonalite	250
Ali Sinan Bilgili/Karl Marx'ın Sosyal Bilimler Metodolojisinin Gelişmesine Katkısı Hakkında Bir Değerlendirme	266
IV BÖLÜM: KAVRAMLAR	
James Luchte/Marx ve Kutsallık	273
Ahmet Demirhan/Bir "Hristiyan Sorunu" Olarak Kapitalizm: Marx'ın Yahudi Sorunu ve Venedik Taciri	295
Faruk Karaarslan/Karl Marx'ta Şark Meselesi	336
Mahmut Çeliker/Marx'ta Yabancılaştırıcı Bir Faktör Olarak Din	343

Ali Öztürk /Batı Düşüncesinin Epistemik Paradoksu Bağlamında Marx ve Metafizik	361
Mustafa Orçan /Büyüsü Bozulmuş Modern Dünyanın Büyücüsü Marksizm -Din, Eşitlik, Adalet ve Özgürlük-	372

V. BÖLÜM: MARX VE İSLAM

Bilal Çavdar /Sosyalizm, İslam Sosyalizmi ve Arap Sosyalizmi	381
Ömer Faruk Danış /Marksizm, Tarihsel Materyalizm ve Ali Şeriatı	396
Elifnur Öztürk /Ali Şeriatı'nın Marksizm Eleştirisi	408
Hacı Duran /Marksizmin İslamcı Hayaletleri	424
Kadir Canatan /Anakronik Bir Karşılaştırma: İbn-i Haldun ve Karl Marx	437

VI. BÖLÜM: MARX SONRASI

Peter McLaren - Ramin Farahmandpur /Post-Marksist Zamanlarda Marx'ı Yeniden Mütalaa Etmek: Postmodernizm İçin Bir Ağıt?	453
Ramazan Yelken /Marx'ın Üniversitedeki Kürsüsü Frankfurt Okulu: Eleştirel Kuram Olarak Ortodoks Marksizmden Kopuş ve Modern Düşüncenin Marksist Eleştirisine Giriş	475
Alexander Saxton /Marksizm, Emek ve Başarısız Din Eleştirisi	488
Olkan Senemoğlu /Marx'tan Sonra Marx: Rockmore, Elster, Sayers Üzerine Kısa Bir Değerlendirme	512
Enis Memişoğlu /Marx'ın Sui-İstimalleri	531
Ahmet Öncü /Marx'ın Paranın Gizemini Çözmesi: Karatani'nin Marx ve Kapital Yorumu Üzerine Bir İnceleme	545
Yonca Gökalp /Marksizm, Postmarksizm ve Psikanalitik İdeoloji Teorisine Dair Özet Bir Sunuş	573
Vefa Taşdelen /Marksist Estetik Üzerine Değıniler	593
Memduh Özdemir /Ahlak ve Marx	605
Vedat Koçal /Bir Ahlak-Bilim Olarak Marksizm	610
Zülküf Kara - Halime Aydın /Minör Marksizm ya da Kapitalizmin Deleuze Eşığı	624
Nurhan Tanrıverdi /Kentin Formunu ve Bedenin İnşasını Belirleyen Espri Üzerine	635
Şükrü Karatepe /İdeolojinin Marksist Dönüşümleri	647

VII. BÖLÜM: MARX SONRASI UYGULAMA

Merve Tüzünoğlu /Sosyalist Devlet Sisteminin Evrimi	659
Elif Tuğçe Kocabıyık /Marx Düşüncesi Ekseninde Freelance Çalışma ve Dijital Kapitalizm	687
Pınar Eldemir /Kültürel Özgürlük Fikrine Marksist Bir Bakış Örneğı Olarak Kültürel Özgürlük Kongresi	695
Zekeriya Şimşek /Patent Ne Değildir: Marksist Gerçek	702

(Cilt 2)

VIII. BÖLÜM: MARX ELEŞTİRİLERİ

- Ahrlıch Meyer**/Bir Hüsran Teorisi. Marx ve 19. YY. Gerçekleri 717
Bengül Güngörmez Akosman/Cinayetin Teolojik Estetize Ediliş: Marx ve Modern Katiller 735
Ali K. Metin/Marksizmi Tartışmak İçin Bir Çerçeve Denemesi 745

IX. BÖLÜM: KADIN

- Philip J. Kain**/Modern Feminizm ve Marx 753
Emel Topçu/Marx'ın Bir Başka Pencereden Okunması: Marksist-Feminizm 780

X. BÖLÜM: TÜRKİYE

- Çiğdem Yaramışlı**/Türkiye'de Marksizm: 1960-1980 805
Enes Ateş/Marksizm ve Ulusal Sorun 821
Adem Palabıyık/Marx ve Kürtler 843
Mücahit Gündoğdu/Türkiye'de Marksizmin Önde Gelen Fikri ve Siyasi Aktörleri 849
Bahattin Cizreli - Alkan Üstün/Türkiye Sosyalist Sol Müzik Gruplarının Eserlerinde Kutsal Temalar 858
Hakan Soydaş/Milliyetçi Muhafazakâr Dava Dergisi Fedai ve Marksizm Aleyhtarlığı 872

XI. BÖLÜM: MARX'A DAİR ÇEŞİTLEMELER

- Polat S. Alpman**/Hazret Marx'ın Bitmeyen Çilesi 893
Ümit Aktaş/Marx: Sözü Eyleme Dönüştürebilmek 902
Mustafa Everdi/Marx, Kurt ve Kuğu 934
Yıldız Ramazanoğlu/Marx: Para Kötülüğü Erdeme Çevirir 943
Hakan Alpin/Karl Marx'a Çizgiromandan Bakmak 952

XII. BÖLÜM: BİBLİYOGRAFYA

- Olkan Senemoğlu**/Marx'ın Türkçeye Çevrilmiş Eserlerinden Seçki 989
Arzu Gülşen - Kübra Çiçek/Türkçe Marx Üzerine Yazılmış Eserler Seçkisi 992

İKİNCİ KISIM: MARKSİZM VE TÜRK EDEBİYATI

- Mehmet Can Doğan** /Sunuş 997

I. BÖLÜM: TARİHSEL ÇERÇEVE

- Tahir Abacı**/Türkiye'de Sosyalist Siyaset ve Edebiyatın Oluşumu Üzerine Notlar (Yüzyıl Başından 1960'a Kadar) 999
Mehmet Can Doğan/1940-1960 Yılları Arasında Yayımlanan Toplumcu, Gerçekçi ve Marksist Kültür ve Edebiyat Dergileri 1013
Özlem Kayabaşı/1960-1980 Yılları Arasında Yayımlanan Sosyalist Dergiler 1045
Metin Cengiz/Edebiyat Anlayışı Olarak Marksizm 1063

Cafer Şen /İmkânsızın Fenomenologu Karl Marx'ın Dönüşü	1071
Bâki Ayhan T. /Marksist Edebiyat Estetiğinde Dönüşüm Evreleri	1095
Ali Galip Yener /Edebiyat Eleştirisi ve Marksizm Üzerine Güncel Notlar	1101
Erol Göka /Marx ile Yolculuğum	1111

II. BÖLÜM: ŞİİR ÖYKÜ ROMAN ELEŞTİRİ

Alphan Akgül /Dede Korkut Hikâyeleri ve İlyada: Epiğin Tarihsel Durumu Üzerine Bir İnceleme	1125
Diñçer Apaydın /1920-1930 Yılları Arasında Edebiyat Dergilerinde Öne Çıkan Sosyalist ve Marksist Eğilimli Şiirler	1141
Mehmet Fatih Uslu /Resimli Ay'da Bir Devrimci, Bir Avangard: Nâzım Hikmet	1157
Hakan Sazyek /Kırk Kuşağı	1166
Beyhan Kanter /İlhan Berk ve Marksizm	1171
Yaşar Güneş /Ahmet Oktay Şiirinde Özgürleşim Uğrakları	1177
Veysel Çolak /Türk Şiirinde Marksist Eğilim - 1970'li Yıllar	1187
Necip Tosun /Toplumcu Gerçekçi Öyküler	1226
Özgür İldeş /Avamı Havassa Yükseltme Mücadelesinde Hüseyin Rahmi'de Sosyalist Esintiler	1238
Recai Özcan /"Gerçekçilikten Toplumcu Gerçekçiliğe": Cumhuriyet Romanı Üslubunda Etkilenme ve Değişim Üzerine	1266
Mehmet Narlı /Marksizm / Toplumcu Gerçekçilik / Sınıf Bilinci ve Orhan Kemal	1292
Emel Aras /Marksist Anlayışın Ütopyan Anlayışa Açılan Kapıları: Emek, Adalet, Eşitlik, Özgürlük Bağlamında "Tutunamayanlar"ın Ütopyası	1304
Yalçın Armağan /Edebiyatın Görevi ile Estetik Özerklik Arasında: Fethi Naci'nin Eleştirisi Anlayışı	1313
Halim Şafak /Marksist Eleştirmeci Ahmet Oktay ve Birikimi	1328
Fatih Altuğ /Orhan Koçak'ın Mürekkep Makamı	1343

III. BÖLÜM: SORUŞTURMA

Enis Batur /Marksizm ve Edebiyat	1356
Kurtuluş Kayalı	1357
Arif Ay /Türk Edebiyatında Marksizm Bir Esintiden İbaret	1359
Hayati Baki /Edebiyat, İdeolojinin Değil; Estetiğin, Etiğin Sanatıdır	1361
Feridun Andaç	1365
Hüseyin Ferhad	1367
Yavuz Özdem /Marksizm ve Edebiyat	1370
Mesut Varlık /Zemin Yoklaması İçin Bazı Ders Notları	1374

IV. BÖLÜM: BİBLİYOGRAFYA

Mehmet Can Doğan /Bibliyografya	1377
--	------

Rasim Özdenören

DIYALEKTİK ÜZERİNE MÜLAHAZALAR

Türkiye’de uzun yıllar Marksizm üzerine konuşmak yasaktı.

Turgut Özal döneminde bu yasak kalktı (1991), fakat o sırada SSCB de ortadan kalkmıştı (1989). Bu demektir ki Sovyetler Birliğinden gelmesi melhuz “komünizm tehlikesi” artık korkulu rüya olmaktan çıkmıştı.

Türkiye 1926 yılında Faşist İtalyan Ceza Yasasını bazı küçük değişikliklerle benimsemişti. Bu yasanın 141. ve 142. Maddeleri adını telaffuz etmemekle birlikte komünizmi ve onun propagandasını ağır yaptırımlarla cezalandırıyordu. 8 fıkradan oluşan bu uzun 141. maddenin 1. fıkrası şöyle idi: “Sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde tahakkümünü tesis etmeye veya sosyal bir sınıfı ortadan kaldırmaya veya memleket içinde müesses iktisadi veya sosyal temel nizamlardan herhangi birini devirmeye matuf cemiyetleri her ne suret ve nam altında olursa olsun kurmaya tevessül edenler veya kuranlar veya bunların faaliyetlerini tanzim veya sevk ve idare edenler veya bu hususlarda yol gösterenler sekiz yıldan onbeş yıla kadar ağır hapis cezası ile cezalandırılırlar. / Bu kabil cemiyetlerin birkaçını veya hepsini sevk ve idare edenler hakkında ölüm cezası hükmolunur.”

142. madde ise yukarda zikredilen fiillerin propagandasını yapanlara bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörüyordu.

Uzun yıllar yürürlükte kalan bu maddelerden ceza giyenler sadece ağır hapis cezası çekmekle kalmadı, uzun süre tutukluluk altında bırakıldı, işkencelere maruz bırakıldı. Bazen de komünist olarak yaftalanan kimseler üzerinden cadı avına girildi (1952). Komünist veya sosyalist damgasını yemek toplumsal dışlanmayı sonuçladı. Daha da ilginç bu kelimelere hakaret anlamı yüklendi ve hakaret bağlamında kullanıldı.

Dolayısıyla Marksizm üzerine konuşmak, nesnel yorum geliştirmek bile korkulur hale geldi. Onun üzerine konuşanlar propaganda yapıyor gerekçesiyle cezalandırılma tehdidi altında bulunuyordu. Durum sadece Türkiye’de değil, dünyanın birçok ülkesinde aynı tehdit ve korku hüküm sürüyordu. Bu nedenle de Marx olsun, Marksizm olsun çarpıtılarak karalanarak tahrif edilerek anlatılıyordu. Bilimsel iktisat kitaplarında bile Marksist açıklamalara korkarak çekinecek yer veriliyordu.

Oysa düşünce ve siyaset alanlarında derin ve geniş etkiler bırakmış olan bir felsefe, siyasa ve düşünce sistemi incelenmeye, üzerinde durulmaya değerdi.

Kaldı ki Marx’ı ve Marksizmi anlamadan günümüzü anlamanın çıkış yolunu bulmak da imkân dışıydı.

Ülkemiz Marx ve onun öncülleri olan Kant ve Hegel ile henüz yüzleşmesini layıkıyla başlatmamış durumdadır. Bu üçüyle yüzleşmekte düşün dünyamız geç kaldı.

Alfred North Whitehead ‘bütün bir Batı felsefe tarihi Platon’a düşülmüş dipnotlarından ibarettir’, diyordu. Biz de ona bakarak şöyle söyleyebiliriz: Kant’tan bu yana bütün bir Batı felsefesi tarihi genelde Kant’a, özelden Hegel’e ve Marx’a muvafakat veya muhalefet ederek düşünülen dipnotlarından ibarettir.

Kierkegaard’dan başlayarak Husserl, Nietzsche, Heidegger, bütün bir Varoluşçu kuşağı (Sartre, Camus, Jaspers, Gabriel Marcel, Maurice Merleau-Ponty vb.), bir başına Bergson, Frankfurt Okulu mensupları, Viyana Okulu (Viyana çevresi) mensupları, Popper, dilbilimciler, yorumsamacılar, yapısalcılar, bütün bu felsefe ve düşünce akımları Kant, Hegel ve Marx ile ciddi biçimde yüzleşme, dahası hesaplama savaşımının ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

Marx’ı anlamak diyalektik düşünce biçimini anlamaktan geçer.

Bu düşünme biçiminin (veya mantığının veya yönteminin) mahiyetini anlamak bizim için özellikle önem taşır. Diyalektik düşünme biçimi (veya mantığı, yöntemi) *vahiy mantığına* nüfuz etmenin de yolunu açar. Başka biçimde ifade edersek, diyalektik mantık, bu mantığı kullananlar ve sistem haline getirenler farkında olmasa da, temelde *vahiy mantığının* bir izdüşümü olarak kabul edilebilir.

Öyleyse kabaca da olsa diyalektik mantığı anlamaya çalışmak gerekiyor.

Tartışma tekniği olarak diyalektik karşılıklı konuşmada, tartışmak suretiyle hakikati arama ve ortaya çıkarma sanatıdır. Ancak karşılıklı konuşmada taraflardan birinin gereken dikkati göstermemesi halinde hakikati aramada ve ortaya çıkarmada sonuca ulaşma söz konusu olmayacağından, bu diyalektik “cedel”e dönüşür ve cedel (ağız kavgası) olarak tanımlanır. Biçimsel veya formel mantıkta, doğruyu bulmak için olmayıp galip görünmek için yapılan maharetli, ancak yararsız tartışma, konuşma, çekişme ya da düşünce incelikleri de cedel sayılır.

Diyalektik düşüncenin temellerini, Aristoteles’in “Fizikçiler” diye nitelediği Sokrates öncesi (aslında Sofistler öncesi) tabiat filozoflarının felsefesinde bulmak mümkündür. Bu filozoflar evrenin (cosmos) temel özelliği kabul edilen birlik, düzen ve uyumdan hareketle evrenin temel esasının (arkhe’sinin) ne olduğunu araştırıp açıklamaya çalıştılar. İşte bu açıklamanın yapılmasında başvuru olan akıl yürütme, “şey”in mahiyetini karşılıklı çatışma-dönüşme ilişkisi çerçevesinde temellendirmek istiyordu. Sözelimi Anaximandros’un “bilinmeyen şey” anlamına gelen apeiron’unda bulunan karşıt nitelikler çatışmalar ve dönüşmeler ile varlığı, yani “evreni” ve ondaki birlik, düzen ve uyumu gerçekleştirir, deniyordu. Anaximandros’un apeiron’undaki bu karşıt nitelikleri evrendeki hareket, değişim ve oluşun temeli sayan Heraklitos, bu karşıtlıkları varlığın var olması ve yok

olmasının sonsuz süreci olarak açıklamaya çalıştı. Böylece diyalektik düşüncede, evrenin ve varlığın açıklanmasında karşıtlıklar akıl yürütmenin yöntemi şeklinde tanımlanarak zaman içinde belli bir sisteme kavuşturuldu.

Pythagoras (Pisagor) ve Pythagorasçı filozoflar bu diyalektiği zihnin soyut kavrayışı aracılığıyla sayıları sembolleştirerek evren ve varlığın açıklanmasına temel aldılar. Ancak Pythagoras'ın diyalektiği Heraklitos diyalektiğiyle benzerlik göstermekle birlikte, eski İran Zerdüştlüğünde temel semboller olan "Işık" (iyi) ve "Karanlık" (kötü), yani Hürmüz ve Ehrimen kültürünün belli oranda etkisini taşır.

Aristo'nun Elealı Zenon'u diyalektiğin yaratıcısı olarak nitelediği söylenir. Zenon'un "varlık" telakkisi metafizik niteliklidir. "Varlık" vardır ve karşıtı söz konusu edilemez. Yani mantıksal açıdan ancak "varlık" kavranabilir, bunun karşıtı olan "yokluk" kavranamaz. Ona göre "varlık" ile düşünce birdir ve aynı şeydir. Dolayısıyla mutlak varlık sabittir, onda hareket ve değişim olmaz. Zenon hareket konusundaki eleştirilerini bu kabule dayanarak temellendirmeye çalışır. Elealilerin bu "varlık" anlayışının kaynağı doğrudan Ksenophanes'in monist Tanrı kavrayışından gelir. Bu bakımdan Zenon, bir olan 'varlık'ın kavranmasında ve açıklanmasında, hareket, değişim ve oluş gibi olguların düşüncenin konusu olamayacağını, varlık'a izafe edilemeyeceğini ileri sürer. Elealı Zenon, felsefesinde karşılıklı konuşma suretiyle sonuç çıkarmaya çalışır. Aristo'nun, Zenon'u, muhtemelen, cedel yöntemini benimsemiş olduğuna bakarak diyalektiğin yaratıcısı olarak nitelemiş olabileceğini düşünebiliriz.

Sofistler diyalektiği doğruyu, akıl yürütmeye elde etme yerine, haklı-haksız, doğru-yanlış gibi karşıtlarını savunmada bir araç olarak görüp uyguladılar. Bu yönleriyle Sofistler diyalektiği olumsuz anlamda kullanmışlardır.

Buna karşılık Sokrates diyalektiği, hakikatin ortaya çıkartılmasında bir yöntem olarak kullanacaktır ki, buna özel olarak Sokratik ya da Mayotik (doğurtma) yöntem de denilir. Sokrates diyalektiğinde kavramların karşılıklı soru ve cevaplar ile açıklanması esastır. Sokrates'in bu yöntemini kendi sistemi içinde belirli bir varlık öğretisine dayandıran Platon, diyalektiği en alt varlık sıralamasından başlayarak kademe kademe yükselen ve en sonunda idea'lara ulaşmak için başvurulan bir öğrenme ve öğretme yöntemi sürecinde kullanır. Sözgelimi, bu yöntem aracılığıyla güzel olan şeylerin bütününe ya da adaletli olan davranışların tamamına şamil olan şey araştırılır ve böylece külliden külliyeye, yani tasavvur edilen öteki şeylerin tümüne hâkim olan salt ideaya, hayır ideasına kadar yükselir. Bu karşılıklı konuşma suretiyle hakikatin keşfedilmesi ya da ortaya çıkarılması işlemidir. Çünkü gerek Sokrates, gerek Platon, hakikatin zihinden zihine aktarılmasını değil, hakikatin bizzat kişinin zihninde saklı olarak bulunduğunu ve böylece ortaya çıkartıldığını savunurlar. Platon'un hemen bütün eserlerinde bu yöntemi kullandığı bilinmektedir. Bu anlamda diyalektik düzenleme, belli bir

sisteme kavuşturma, mantık diliyle söylenirse, sınıflandırma işlemini de yüklenmiş olmaktadır.

Kendisinden önceki diyalektiğin bu tarz kullanımını ve anlamını eleştiren Aristoteles'e göre bilim, diyalektikten üstün olma yanında farklı ilkelere de dayanmaktadır. Diyalektik ise mantık alanında akıl yürütme anlamını taşımaktadır; bir kanaat veya sanıyı (zan, doxa) doğrulama veya çürütme aracı olarak akıl yürütme ve sonuç elde etmedir. Böylece diyalektik, zihnin çalışmasında esneklik ve kıvraklık kazanmasını, karşı görüşü savunan kimsenin yanlışlığını ortaya koymayı ve felsefe konularını tartışıp kavramayı sağlar. Nitekim Aristoteles'in bu diyalektik anlayışı ortaçağ Skolastiğinde geniş kabul görecektir, Hristiyanlığın esaslarının açıklanmasında ve ispat edilmesinde yaygın bir şekilde uygulanacaktır. Hatta Hristiyanlık döneminde Aristoteles'in mantık ve diyalektiği Kilisenin, özellikle Katolik Kilisesinin resmî öğretisi olacaktır. Aquino'lu Thomas'ın Hristiyanlık felsefesi bu tutumun belli başlı örneği olarak günümüzde bile etkinliğini sürdürmektedir.

Yeni Çağ felsefesinde diyalektik kavramını farklı bir anlamda ilk defa kullanan Kant olmuştur. Diyalektiğin önceki kullanılış biçimini ve amacını eleştiren Kant'a göre, onlar için diyalektik bir "görünüş mantığı"ndan ibarettir. Çünkü eskiler mantığın yöntemini kullanarak kendi boş iddialarına ya da bilgisizliklerine bir hakikatmiş gibi "görünüş" kazandırma amacı gütmüşlerdir. Böylece Kant felsefesinde aşkın (transcendental) diyalektik, aşkın analitikin karşıtı, yani yanılmanın mantığı sayılmaktadır. Çünkü akıl, akıl yürütme yöntemleriyle hareket ettiğinde sonuçta kendi kendisiyle çatışmaya düşer ki, işte ortaya çıkan bu çatışmaların (antinomi) giderilmesi için "aşkın diyalektiğe" başvurmak zorunda kalır. Burada iki karşıt tezin, yani tez ve antitezin karşıtlarının imkânsızlığı ispat edilerek çatışkı giderilmek istenir. Bu anlamda Kant'a göre diyalektik, bir yandan aklın ulaştığı bir yanılış şekli olduğu gibi, aynı zamanda bu yanılmanın düzeltilmesi için başvurulacak eleştiri, yanlış gösterme yöntemi de olabilmektedir.

Kant'ın bu diyalektik anlayışından hareketle farklı anlayışlar ileri süren Alman idealistlerinden Fichte, Schelling ve Hegel diyalektiğe yeni anlamlar kazandırdılar. Fichte bu yöntemi kullanarak sübjektif idealizmini açıklamaya çalışır. Ona göre tek gerçeklik olan "Ben", gelişimi sürecinde duraksamalar ve darbelerle karşılaşır ki, böylece dış dünyayı, yani "ben değil"i oluşturur. "Ben-değil", "ben" in bir işlemi olarak "ben" in çaba ve mücadelesinde, hem duyan "ben" in bilinci, hem de duyulan nesne olarak "ben-değil" in bilinci olur. Dolayısıyla diyalektik bu denklemde "Ben" in bilinciyle "dünyanın bilinci" nin ayrılmasını öngörür. Mücadele veya çabanın sonucu olarak iç ve dış dünya aynı zamanda doğar ki, bunu gerçekleştiren diyalektiktir. Kant'ın anlayışından da bu yönüyle, yani diyalektiği olumlu ve yaratıcı saymasıyla ayrılır. Schelling ise, diyalektiği özgürlük ve zorunluluk kavramlarının açıklanmasında kullanır.

Hegel, diyalektiği yöntem olarak Kant'tan almakla beraber, konuyu hem ondan hem de Fichte ve Schelling'den bütünüyle farklı bir düzlemde temellendirmiştir. Hegel, diyalektiği düşüncenin değişerek gelişimi anlamında kullanır. Heraklitos'un evrende sürekli hareketi, değişimi esas alan "oluş" düşüncesi Hegel'in çıkış noktası olmuştur. Düşüncenin gelişimi için çatışmaya gerek vardır, düşünceyi ya da gerçekleri oluşturan kavramlar bu çatışmayı oluşturan karşıtları kendi içinde taşırlar. Karşıtların çatışmasıyla ortaya çıkan veya ulaşılan birliğe, yani senteze ulaşma sürecine Hegel "diyalektik" adını veriyor. Başka söyleyişle, düşünce, bir kavramdan hareketle (tez) bu kavramdaki karşıtıyla (anti-tez) karşılaşılıyor; buradan da yeni bir kavrama yönelmekle, iki kavramın birliğini meydana getiren bir üçüncü kavrama (sentez) ulaşıyor; diyalektik süreç böyle oluyor. Her sentez yeni bir tez haline gelir ve aynı süreç yeniden izlenir ve bu sonsuz olarak sürüp gider. İşte bu süreç içinde Hegel'e göre, düşüncenin kendisini kavramasını gerçekleştiren bilinç, içeriğini arttırır ve saflaştırır. Bu bakımdan diyalektik, varlığı belirleyen düşüncenin kendi sürecinde görüldüğü gibi, dünya tarihinde de görülür ve tarihin oluş ilkesidir. Tabiat, tarih, hukuk ve devlet felsefesi de diyalektik temelde açıklanır.

Hegel idealisttir. Onda Ruh ön alır. *Önce* ruh vardır ve ruh, evreni bulur. Ruhun değişmelerinin maddedeki değişmelere yansıdığını düşünür. Maddedeki değişme Ruhtaki değişimin sonucudur. Ona göre, evren, maddeleşmiş fikirdir (*idée*'dir). Kısaca Hegel, ruhun ve evrenin aralıksız değişme halinde olduğunu saptar, ama bundan ruhtaki değişmelerin, maddedeki değişiklikleri belirlediği sonucunu çıkarır.

Hegel'in açmazı şurada: Hegel, diyalektik yöntemini felsefeye ve tarihe (siyasaya) uygulamaya giriştiğinde gerek felsefenin gerekse tarihin nihayete erdiğini ilan eder. Diyalektik yöntemle felsefe Hegel ile ve tarih Prusya devleti ile sona ermiş olur!

Marx ve Engels, Hegel'in başı üstünde duran diyalektik yöntemini ayakları üstüne oturttuklarını ileri sürerler. Hegel ruhtaki değişikliğin maddeyi etkilediğini, onu belirlediğini ileri sürerken, Marx ve Engels maddedeki değişikliklerin ruhu (bilinci) belirlediğini ileri sürer. Marx bu kabulü, iktisat araştırmaları ve sermaye birikimi incelemeleri sonucunda vardığı sınıf mücadelesini temellendirmede kullanır. Yani diyalektiği tarihsel bir süreç olarak ekonomi disiplinine uygular ve Batı toplumlarındaki değişim ve oluşumları buna dayanarak açıklamaya çalışır. Diyalektiğin genel ilkelerini araştırmaya yönelen Engels ise, bu yöntemi aynı zamanda tabiat olaylarının açıklamasında kullanmak suretiyle, bir anlamda Marx'ın boş bıraktığı alanı doldurmak ister.

Demek oluyor ki, diyalektik, varlığı ve oluşu, bunların nedenlerini, sonuçlarını, yani hikmetini bütün halinde kavrayabilmek için insan zihninin yükselebildiği düşünce çeşitliliğinin ve yönteminin adıdır. Düşüncenin, belirli kurallar

içinde sınırlandırılması ve evrene, oluşa, hikmete o sınırların disiplini içinden bakılması olduğu gibi, aynı zamanda o sınırların aşılmasını da öngörür.

Hegel'in diyalektiği maddeyi ruhta somutlaştırmaya götürürken, Marx'ın diyalektiği doğada (eşyada) somutlaşmak ister. Başka bir deyişle Marx diyalektiği tarihe ve oluşa uygular. Marx'ın ve Engels'in diyalektik yasalarının ilkeleri şunlardır:

1. Doğa ve her şey aralıksız ve kesintisiz bir değişme halindedir. Hiçbir şey olduğu yerde ve olduğu gibi kalmaz. Bu değişim eşyanın iç dinamiğinde (otodinamizm, özgüç) var bulunur.

2. Her şey her şeyi etkiler. Birbirini etkileme interaktif bir süreç içinde vuku bulur. Kelebek etkisini düşünelim... Bu etkileme tarihsel veya sarmal gelişme halinde devam eden bir süreçtir; dairesel veya doğrusal bir ilerleme değil...

3. Her şey kendi karşıtını kendi içinde taşır. Ve her şey kendi karşıtına dönüşür. Her şey hem kendini hem karşıtını içerir. Bu yasa Aristo mantığının özdeşlik kuralının ve üçüncü halin imkânsızlığı şikkının reddine müncer olur. Marx'ın ön kabullerine ters düşse de, işte tam burada, Müslümanca mantığa göndermede bulunmanın yeridir. Gerçi Aristo mantığı salt zihinsel bir muhakeme tarzını öngörüyor, Hegel ve Marx ise diyalektiğin oluş üzerinde de geçerli olduğunu ileri sürüyor. Salt zihinsel muhakeme alanı içinde kalırsak üçüncü halin imkânsızlığı zorunlu bir mantık kuralı olarak önümüzde durur ve kendini dayatır. Ama diyalektiğin doğaya uygulanması durumunda üçüncü halin mümkün olduğu kabul görür. Şeyler her an değiştiği için kendinde taşıdığı çelişkiyi de dışa vurur: tez, karşı tezini gerektirir; karşı tezin olumsuzlanması sentezi doğurur. Sentez ise bu aralıksız ve kesintisiz süreç içinde yeni bir tez olarak ortaya çıkar ve süreç sonuzca böyle sürüp gider...

Ancak bu süreç tarihe (siyasaya) uygulandığında sınıf çatışması, bütün sosyal sınıfların ortadan kalktığı komünizm ile son bulur. Burada komünizm kaçınılmaz sondur. Komünizm aşamasında diyalektiğin iyiden daha iyiye doğru değiştiği ileri sürülse bile, bu beyan diyalektik sürecin tesellisi olarak kabul edilmelidir. Marx'ın diyalektiği maddeci olması bakımından Hegel'in ruhçu diyalektiğini reddederek işe koyulmasına rağmen, süreçte ilki Prusya devleti ikincisi komünizm ile tarihin sonunu getirmede buluşmuş olurlar...

İslam'ın diyalektiğinde karşıtlar Allah'ın varlığında senteze varır. Cemal ve celal, hayır ve şer, af ve intikam, ezel ve ebed, zahir ve batın, evvel ve ahir vd. karşıt kavramlar bireyler üzerinde hak ve batıl olarak tecelli eder ve çatışma bireyler düzleminde devam eder. Ancak Müslümanca düşünmenin diyalektik sürecinde tarih İslam'ın iç dinamikleriyle son bulmaz. Tarih bir dış etki ile (kıyamet) son bulacaktır. İslam'ın diyalektik yapısında süreç kendini yenileyerek (otodinamizm burada *tecdit* faktörüyle yürürlüktedir) devam edip gider. Buradaki yenilenme dış koşullara boyun eğme biçiminde anlaşılmalıdır. Dış koşullar nedeniyle

uygulamaya bulaşmış olan bidatlerden onu arındırmak suretiyle sürecin devam ettirilmesi anlaşılmalıdır. İslam'ın diyalektiği insanı kendi eyleminin yapıcısı ve sorumlusu tutar.

Değişme konusunda şunu hatırlamada yarar var: İslam'da değişen tekilerdir. Birey değişir, tür sabit kalır. Türün ve varlığın mahiyeti sabit kalır; onların bireyleri bir halden bir başka hale doğru değişip gider. Yunus'un deyişi tam da bu duruma açıklık sağlıyor: "Her dem yeni doğarız / Bizden kim usanası..."

4. Niceliğin niteliğe dönüşmesi ilkesi... Tek tek bireyler tekil kişiler halinde yaşar, ancak tekil bireyler topluluğu bir ulusa veya bir sınıfa dönüşür.

Biz burada konunun eleştirisi ile ilgilenmiyoruz. Maksadımız o değil zaten. İlk çağ düşünürlerinden başlayarak diyalektik üzerine kısa bir göz atma ile yetiniyoruz. Çünkü Marx'ı tanımak demek öncelikle onun diyalektiğini tanımak demektir ve o dolayından geçerek genel olarak diyalektik düşünceye minik ilmekler atmak buradaki maksat için yeterli...

Konuyu bitirirken bir noktaya daha değinmek istiyorum. Yukarda işaret ettiğimiz gibi, Whitehead bütün bir Batı felsefe tarihini Platon'a düşülmüş dipnotlar olarak niteliyordu. Bunu söylerken kastı, Platon'un ideler âlemi teorisine atıfta bulunmaktı. Ona göre aslolan idedir, varlık idenin izdüşümüdür. Her nesnenin hakikati ideler âleminde bulunur, yeryüzündeki nesnelere ideler âlemindeki hakikatin gölgesidir. Bu görüş Kant'ta numen ve fenomen (görüngü) olarak dile getirilir. Numen, Platon'un ideler âlemine karşılık gelir, fenomeni ise varlık âlemi temsil eder. Bu şematik kavramlaştırmanın Marx'taki karşılığını altyapı ve üstyapı kavramlaştırmasında buluyoruz. Platon'da ve Kant'ta belirleyici olan ideler âlemi veya numen ise, Marx'ta belirleyici faktör altyapıyı oluşturan iktisadi ilişkilerdir. Hukuk, etik, estetik vb. altyapı olan iktisadi ilişkiler tarafından belirlenir.

Hece, bu sayısıyla yukarıda da değindiğimiz gibi modern çağın büyük kafalarıyla (Kant, Hegel ve Marx'tan başlayarak) yüzleşmenin yolunu açmayı denemek istiyor. Bu yüzleşmede minik bir katkımız olursa dergi olarak işlevimizi yerine getirmiş sayacağız.

Bu sayımıza katkı sağlayan Prof. Dr. Ramazan Yelken'e, Prof. Dr. Ömer Çaha'ya, Prof. Dr. Ferhat Kentel'e, Dr. Olkan Senemoğlu'na, Doç. Dr. Mehmet Can Doğan'a, Doç. Dr. Barış Parkan'a, Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı'ya, Prof. Dr. Ahmet İnam'a teşekkür borçluyuz. Ayrıca Prof. Dr. Mustafa Orçan istişareleri ile değerli katkılar sağladı, onu da teşekkürle anıyoruz.

Bu özel sayımızın konusunu dergimizin sahibi Ömer Faruk Ergezen belirledi. Teklifi yazı kurulumuzca memnuniyetle benimsendi. Bu sayının hazırlanmasında yazı kurulu üyesi arkadaşlarımızın ve özellikle Hayriye Ünal'ın çabasının bilhassa vurgulamak istiyorum. Onun çabası bağımsız bir teşekkürü hak ediyor.

*

Değerli *Hece* okuru,

Elinizde tuttuğunuz Özel Sayı iki yıldan beri hazırlıkları süren yoğun bir emeğin ürünüdür. Bu Özel Sayıda yer alan yazılarda Marx ve Marksizm konusunda alanında yetkin, her kesimden yazar, şair ve düşün adamının konuyla ilgili görüşleri yer almaktadır. Doğal olarak kimi yazılarda Marx ve Marksizm savunusu, kimi yazılarda eleştiri yer alırken kimi yazılarda da durum saptaması yapılmaktadır.

Dergimiz bu özel sayı ile Marx ve Marksizm konusunda yerli ve yabancı yazarların her türlü bakış açısına yer vererek konunun tüm yönleri ile anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yukarıda belirttiğimiz: “Ülkemiz Marx ve onun öncülleri olan Kant ve Hegel ile henüz yüzleşmesini layıkıyla başlatmamış durumdadır. Bu üçüyle yüzleşmekte düşün dünyamız geç kaldı.” tespitinden hareketle bu yüzleşmenin gerçekleştirilmesine başlangıç olmak üzere durumun bir fotoğrafının çekilmesini sağlamaya çalıştık.

Yazılarda yer alan görüş ve düşüncelerin her birinin yazarını bağlayacağı, *Hece*'nin bu görüş ve düşüncelere ortam oluşturduğu söylenmeden de malumdur. Bahsi geçen yüzleşmenin gerçekleştirilebilmesi farklı perspektiflerden görüşlere açık olmakla sağlanır. Bu çabamızın düşün dünyamızda yeni açılımlara fırsat oluşturmasını ummak istiyoruz.

Gelecek özel sayımız Ocak 2020'de M. Akif İnan olacaktır. Haziran 2020'de ise Türk Edebiyatında Deneme Özel Sayısı ile karşınızda olacağız.

İyi okumalar dileğiyle.

BİRİNCİ KISIM

Karl Marx